

OBITELJ SUBJEKT I OBJEKT PASTORALA

Josip ČORIĆ, Split

Sažetak

Autor u ovom članku govori o braku i obitelji kao objektu i subjektu pastoralnoga djelovanja te kao o osnovnoj društvenoj dimenziji. Uzevši u obzir da je pastoralna teologija znanost koja vodi računa o društveno-kulturološkoj zbilji, autor najprije govori o braku i obitelji s antropološkoga i sociološkog aspekta te ih sagledava kroz teološku viziju naglašavajući sakramentalnu i eklezijalnu dimenziju. Govori o obitelji kao ujedinjujućem središtu pastoralnoga djelovanja predstavljajući kriterije obiteljskoga pastoralnog djelovanja. Naglašava ljubav i zajedništvo kao temelj braka i obitelji te nerazrješivost kao njihovu osnovnu oznaku. U zadnjem dijelu promatra brak i obitelj u kontekstu društvene stvarnosti iznoseći društvenu i pastoralnu perspektivu braka i obitelji.

Autor, služeći se teološko, kritičko-empiričkom metodom dolazi do spoznaje da se degradiraju vrijednosti braka i obitelji u kontekstu pluralnog društva i potrošačkog mentaliteta. Smatra da je nedovoljno iznositi samo sociološki vid braka nego da je nužno u pastoralnom djelovanju jasno izlagati njihovu teološku dimenziju.

Ključne riječi: brak, brak kao institucija, obitelj, obiteljski pastoral, zajedništvo, objekt-subjekt, pastoralno djelovanje, društvo.

0. Uvod

U vremenu užurbanoga ritma i naglih društvenih promjena iz dana u dan smo pod pritiskom neprovjerenih i tendencioznih medijskih informacija koje, često poradi predrasuda a ni interesi nisu isključeni, sve više pospješuju pad vrednota, osiromašujući društvo udarom na njegove najvitalnije institucije od kojih su najistaknutiji brak i obitelj. U javnim nastupima odgovornih za društveni sklad često se čuje neosnovan prigovor Crkvi, koja nudi evanđeosko prosuđivanje, da ima tradicionalan i konzervativan stav prema ljudskoj stvarnosti. Mnogi, kao predstavnici humanističkih znanosti te zagovornici demokratskog prava, kojemu je osnovna karakteristika pravo na život, pristrano, ponukani subjektivnim i egoističkim ciljevima, kompromitiraju svetost te ulogu braka i obitelji u životu pojedinca i društva kojemu je obitelj »prva i životna stanica«¹. Izgleda da pluralno društvo gubi svaki ozbiljan i odgovoran interes za obitelj.

¹ Dekret o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* u: *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti. Latinski i hrvatski*, KS, Zagreb, 41986., 11.

Potaknuti tim stanjem u ovom članku ćemo najprije prikazati pogled na obitelj iz sociološkoga i teološkog konteksta. Nakon toga ćemo promatrati obitelj u duhu društvene i pastoralne perspektive.

1. Antropološki i sociološki aspekti

Apostolska pobudnica pape Ivana Pavla II. *Familiaris consortio* (br. 11.), donosi personalističku antropologiju koja je u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* bila već izrađena zbog dijaloga s *modernom*, a rezultirala je koncepcijom obitelji kao zajednicom osoba. S antropološkog gledišta, uvjete za održavanje braka tvore obostrano i bezuvjetno prihvaćanje njegovih zahtjeva, te obostrana vjernost bračnih drugova². Govor o braku i obitelji jest govor koji je usmjeren konkretnim osobama koje žive svoju svakodnevnu egzistenciju u specifičnim društveno-kulturološkim okolnostima.

Pastoralna teologija, govoreći o braku i obitelji, svakako mora sagledati društvena i kulturološka previranja u kojima nastaje brak te živi, razvija se i djeluje obitelj. Bez, što je moguće, objektivnijeg uvida u stvarnost, prijetila bi opasnost da se zbilja braka i obitelji reducira na govor svojstven imaginarno-spekulativnim predrasudama. S druge pak strane, stvarna slika i pristup braku i obitelji mora se suočiti sa zahtjevima nove evangelizacije i katehizacije kršćanske zajednice.

1.1. Brak i obitelj – značenje u sociologiji

U sociološkoj perspektivi, na brak se gleda kao na jednu uspostavljenu instituciju priznatu u društvu kako bi se dosegao cilj koji je svojstven obitelji; naime, ne radi se toliko o autonomnoj instituciji koliko o nekom općem okviru u kojem se tendira smjestiti odnos muž-žena i roditelji-djeca, kako bi se upravo preko braka prešlo sa stvarnog na institucionalizirani odnos. U tom kontekstu brak je sagledavan kroz univerzalnu maksimu predstavljajući čitavu seriju varijabli kao što su *struktura* braka (monogamija, poligamija, poliandria ...), *trajnost* (privremenost, nerazrješivost ...), *unutarnja dinamika*³. Brak kao institucija, čije konkretne obiteljske međuodnose načelno proučava sociologija obitelji, nazočna je u svim poznatim društvima i kulturama.

Velike promjene koje su se dogodile na društveno-kulturološkom području, posebno na zapadu u doba prijelaza iz predindustrijskog u industrijsko društvo, tiču se fizionomije braka i obitelji. U modernom i postmodernom periodu bračne

² Usp. J. BALOBAN, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, Glas Koncila, Zagreb, 1990., 82-85.

³ Usp. G. CAMPANINI, *Realtà e problemi della famiglia contemporanea*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo, 1989., 49-65.

i obiteljske vrednote su relativizirane u smislu da se status osobe promatra u njezinom profesionalnom odnosu; prokreacija je postala legitimni izvanbračni čin i brak je usmjeren na zadovoljavanje osobnih potreba; separacija seksualnosti od ljubavi i reprodukcije dovodi do toleriranja izvanbračnih i istospolnih veza, a prokreacija se smatra tek izvorom integracije bračnoga para. S druge strane demokratski sustav, po principu jednakosti, primjenjuje se u obiteljskoj strukturi tako da bi se autoritet roditelja morao bazirati na implicitnim ugovorima. Uvažavajući demokratske principe sve više se plasira mogućnost, kako je naziva sociolog Anthony Giddens, *demokracije emocija* u životnoj svakodnevic⁴.

Naime, suvremena tehnologija, ekonomski globalizirano društvo, ubrzani stil života, razvodnjavanje moralno-etičkih stavova dovode u pitanje stabilnost braka kao institucije čije je kontestiranje odavno na zapadu u opticaju. Brak se tendenciozno svodi na čisto sociološku eksteriornu finalnost čija bi struktura trebala tek regulirati društveni poredak bez oslonca na reciprocitet ljubavi. Institucija braka progresivno se odbacuje kao objekt sociologije obitelji te sve manje postaje personalni ugovor javne naravi a sve više se propagiraju slobodna nevezana bračna stanja koja s društvenog aspekta nisu obligatorna. Takvu društvenu sintagmu istaknuti sociolog Durkheim naziva *nemoralnim društvom*⁵. Analogno tome, izbjegavanje odgovornosti te isključivanje prava kao reciprociteta prava i dužnosti, danas se može govoriti o *strukturnalnoj nestabilnosti* modernog braka u zapadnoj kulturi.

1.2. Obiteljska situacija

Što se, sa sociološkog aspekta, podrazumjeva pod izrazom »obitelj«? Na to pitanje nije lako dati precizan odgovor, budući da je obitelj veoma uvjetovana ambijentom, društvenim i kulturološkim kontekstom u kojega je smještena. Iz društveno-kulturološkog konteksta nije lako definirati obitelj zbog raznovrsnosti i kompleksnosti modela obitelji. Sociolozi Campanini i Donati predlažu kao polaznu točku definiciju koju je postavio Lévi-Strauss⁶, u kojoj su istaknuti elementi *trajnosti* u odnosu bračnog para i društvenog prihvaćanja; tako bi *nuklearna obitelj* bila društvena grupa, više ili manje trajna veza, društveno prihvaćena, sastavljena od jednog čovjeka, od jedne žene, i od njihove djece te rezultira kao jedan univerzalni fenomen⁷.

⁴ Usp. A. GIDDENS, *Il mondo che cambia*. Come la globalizzazione ridisegna la nostra vita, Il Mulino, Bologna, 2000., 69-82.

⁵ Usp. E. DURKHEIM, *Per una sociologia della famiglia* (F. Citarella, priredio), Armando, Rim, 1999., 100-112.

⁶ C. LÉVI-STRAUS, *Razza e storia e altri studi di antropologia*, Einaudi, Torino, 1967.

⁷ Usp. G. CAMPANINI, *Realtà e problemi della famiglia contemporanea*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo, 1989., 11; P. DONATI, *Famiglia*, u: »Nuovo Dizionario di Sociologia« (F. Demarichi, A. Ellena i B. Cattarinussi, priredili), San Paolo, Cinisello Balsamo, ³1994., 849-866, 850.

Promatrano s povijesno-sociološkog aspekta obitelj je stvarnost podvrgnuta promjenama. Njeno ekstremno prilagođavanje se potvrđuje u modifikaciji njene strukture i funkcija u odnosu na zahtjeve društva: ovisno o društvenom periodu ili kontekstu, izvršavala je čas ekonomsku, čas kulturološku, čas političku ulogu ili sve ove uloge zajedno; u isto vrijeme znala se je riješiti jedne ili druge a da se ne bi odrekla svojeg dubokog nukleusa. Prema tome, obitelj nema alternative, odnosno više se govori o novim modelima obitelji. Obitelj predmodernog vremena je bila autoritativnog stila života, tj. više je smatrana društvenom strukturom usmjerenoj reprodukciji ljudske vrste. Na prijelazu od »predmoderne« u »modernu« obitelj, verificirane su radikalne transformacije, kako kvalitativne tako kvantitativne, odnosno strukturalne i funkcionalne. Takozvana »velika obitelj« svedena je na »nuklearnu« dimenziju i karakterizira se odnosom jednog bračnog para, koji žive sami, muž-žena i roditelji djeca⁸.

U ireverzibilnom procesu ekonomske globalizacije, značajne implikacije za budućnost obitelji nosi *pragmatični utilitarizam* i koncept *slobode* shvaćene kao pitanje individualne samovolje⁹. Dotična zamisao svoje korijene baštini u srednjovjekovnoj Ockhamovoj filozofiji po kojoj je sloboda *sposobnost neutralnoga izbora*. U duhu takve percepcije slobode,¹⁰ obitelj se jednostavno doživljava poput raznih iz ekonomskih interesa ugovorenih nagodbi. Postaje sredstvo unutar kojega pojedinci biraju način na koji će ostvariti svoje ciljeve i osobne želje. Takva obitelj se ne temelji na ljudskoj naravi ili poštujući red stvaranja, nego je čisti i jednostavni izbor pojedinca, lišena nerazrješivog bračnog veza. To znači da se obitelj može konfigurirati na različite načine, ovisno o izboru za kojega se pojedinci opredjele kako bi realizirali svoje individualne prohtjeve. Po ovom konceptu slobode, obitelj, u našem tradicionalnom terminološkom poimanju, nema specifični moralni status.

2. Teološki aspekt braka i obitelji

Opasnost današnjeg društva se krije u tome da se na ljudsku stvarnost i čovjeka gleda izolirano i površno tj. samo s aspekta pozitivističkih, eksperimentalnih znanosti, kroz parcijalnu sociološku optiku. Međutim, tematika braka i obitelji se

⁸ Usp. P. DONATI – P. DI NICOLA, *Lineamenti di sociologia della famiglia*, La Nuova Italia, Firenze, 1994., 23-29.

⁹ Usp. G. WEIGEL, *La famiglia: Testimone della speranza all'inizio del terzo millennio*, u: L. Santolini – S. Vittorio (priredili), *La famiglia soggetto sociale*. Radici, sfide, progetti, Città Nuova, Rim, 2002., 21-32.

¹⁰ IVAN PAVAO II., Apostolska pobudnica *Familiaris consortio* (unaprijed: FC), KS, Zagreb 21997., 6: »U korijenu tih negativnih pojava često je iskrivljen pojam i lažno iskustvo slobode, koja se ne shvaća kao sposobnost da se ostvari istina Božjeg nauma o braku i obitelji, već kao samosvojna snaga sebezpotvrđivanja, nerijetko protiv drugih, za vlastiti sebični probitak«.

»mora promatrati u svjetlu cjelovitog gledanja na čovjeka i na njegov poziv, koji nije samo prirodni i ovozemaljski već i nadnaravan i vječan«¹¹.

Drugi vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, ističući svetost i dostojanstvo braka, tvrdi da ga je »Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima« a nastaje »ljudskim činom, kojim supruzi sebe uzajamno predaju i primaju«¹². Na tragu saborskog nauka papa Pavao VI. naučava da »brak nije djelo slučaja ili plod razvitka nesvjesnih prirodnih sila: to je mudra ustanova Stvoritelja, kojoj je svrha da u čovječanstvu ostvaruje njegovu zamisao ljubavi«¹³. Tu činjenicu mnogi zapostavljaju i na takav način sebi osiguravaju prostor neodgovornoga postupanja prema osobi i braku. Tvrdnja da je *Stvoritelj utemeljio* brak nužno nagoni na istraživanje i pobuđuje mnoga pitanja: Gdje je to Bog ustanovio brak? Postoje li izvori u Objavi i kako je on to odredio?

Teologija ne može sakralizirati proizvoljne sociološke modele ili obiteljske forme; njezina refleksija se temelji na Riječi Božjoj, na njegovoj Objavi koja je trajna i vrijedi za svaki oblik i povijesni obiteljski model. Stoga ćemo predložiti nekoliko značajnih teoloških tematika koje su temelj svakom pastoralu obitelji.

2.1. Kršćanska obitelj: slika Trojstva

Čovjek nije plod razbacanih te sasvim slučajno i sretno ili pak nesretno spojenih prirodnih ili kemijskih elemenata, nego svetost, veličina i dostojanstvo čovjekove osobe, isključivo dolazi od stvaralačke Božje ljubavi. Nakon što je stvorio čovjeka (*ha'adam*) od praha zemaljskog (*ha'adama*) udahnuo mu je dah života (*ruach*) (usp. Post 2,27), Bog je smatrao da nije dobro da čovjek bude sam te mu je stvorio pomoć (usp. Post 2,18), i od njegova rebra je stvorio ženu »i dovede je čovjeku« (usp. Post 2,22-23). U ovom biblijskom izvještaju se otkriva slika zajedništva i jedinstva koja je svojstvena Presvetom Trojstvu. U ženi čovjek prepoznaje biće kao što je i on sam. Nakon toga slijedi vrhunac po kojemu će čovjek ostaviti oca i majku i prionuti uza svoju ženu (usp. Post 2,24).

Za razliku od ove jahvističke predaje koja govori o bračnom zajedništvu, svećenička predaja više govori o rađanju, o plodnoj ljubavi. Takav opis čovjekova stvaranja je na apsolutno teološkoj razini: »Načinimo čovjeka na svoju sliku i priliku« (Post 1,26). U izrazu »načinimo« nazire se navještaj jednoga Boga u trima

¹¹ PAVAO VI., Enciklika o ispravnoj regulaciji poroda *Humanae vitae* (unaprijed: HV), KS, Zagreb, 1997., 7.

¹² Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* (unaprijed: GS), u: *Drugi vatikanski koncil, Dokumenti*, nav. dj., 48; HV 12: »Tu je povezanost Bog ustanovio, i čovjek je ne smje samovoljno rastaviti«; FC 3: »Brak i obitelj od Boga su ustanovljeni u samome stvaranju (Post 1-2) i u samima sebi usmjereni k ispunjenju u Kristu ...«.

¹³ HV 8.

Osobama. Riječ je o teološkom govoru prema kojemu čovjek sa svim svojim mišosnim i duhovnim kvalitetama poput razuma, slobode i savjesti egzistira u tijelu. Misterij čovjeka ima svoj izvor u Bogu koji svoju perfektnost očituje prije svega u događaju Inkarnacije, u Isusu Kristu¹⁴ »savršenoj slici Boga nevidljivoga«¹⁵. Samo je čovjek, od svega stvorenoga, kadar Bogu reći »ti«, a Bog jedino s njim ulazi u osobni dijalog. Svećenička predaja ističe da je Bog stvorio muško i žensko i tu se uočava spolna razlika te se oni u bipolarnosti komplementiraju. Prema tome, ljudski par je upotpunjen u recipročnosti, u jedinstvu i ljubavi, na osnovi spolnih razlika, na temelju kojih istospolne veze nisu dopustive¹⁶.

Biblijski opis završava Božjim blagoslovom smjerajući na smisao tog zajedništva stvaranja: »Plodite se i množite i napunite zemlju« (Post 1,28). Teološki rečeno, u ovom biblijskom kontekstu, Bog je onaj koji ne samo da ustanovljuje ženidbu nego osobno prisustvuje ženidbi¹⁷ te čovjeku daje moć da rađa nova bića na njegovu sliku. Bog je onaj koji stvara i sada daje čovjeku moć stvaranja bića na »svoju sliku« (imago Dei). U ovoj činjenici se očituje čovjekova osnovna sličnost s Bogom.

U novom zavjetu Isus, koji je rođen u obitelji (usp. Lk 2,1-7), potvrđuje teološki Očev plan o braku i uzima ga kao svoj vlastiti. Naime, služi se teološko-povijesnim dokazom, te odbacujući Mojsijeve propise o rastavi, potvrđuje istinu o ženidbi: »Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvorio ih i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja« (Mt 19, 4-6.8). U ovoj evanđeoskoj perikopi se očituje spajanje gore iznešenih starozavjetnih predaja i na prvo mjesto stavlja *plodnu ljubav* a zatim *sjedinenje*. Ovo je model kojega nam Isus daje da bismo ispravno razumjeli svetost braka. Isusove riječi: »Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja« (Mt 19,6),

¹⁴ IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, Ika-dokumenti, Zagreb, 1994., 19: »Moderni racionalizam ne *podnosi misterij*. Ne prihvaća misterij čovjeka, muškarca i žene, niti želi priznati da je prava vrijednost čovjekova u Isusu Kristu«.

¹⁵ GS 22.

¹⁶ Papa IVAN PAVAO II., u *Pismu obiteljima* 1994. u br. 17., pozivajući se na *Zakonik kanonskoga prava* (kan. 1055§1) i na *Katekizam katoličke Crkve* (br. 1601.), naučava o braku: »Brak, koji je u temelju obiteljske ustanove, stvoren je ugovorom kojim »muškarac i žena utvrđuju uzajamnu zajednicu svega života, koja je po naravi usmjerena dobru bračnih drugova te rađanju i odgajanju djece«. Samo takav savez može u društvu biti priznat i potvrđen kao 'brak'. To ne mogu biti druge međusobne veze koje ne odgovaraju navedenim uvjetima, premda se u naše doba, baš glede toga, šire stremljenja zaista **osobna** za budućnost obitelji i samoga društva«. Ovdje želimo upozoriti da umjesto riječi *osobna* prema latinskom tekstu treba pisati *opasna*. Podcrtani tekst na latinskom glasi: »... quamvis hodie inclinationes quaedam diffundantur, in periculum familiarum et societatem futuro de tempore adducentes«, u: IVAN PAVAO II., *Gratissimam sane*, u: *EV* 14/274.

¹⁷ Usp. I. FUČEK, *Obnova braka i obitelji*, FTI, Zagreb, 1998., 55.

upravo potvrđuju ono što Sabor naučava tj. da je Bog ustanovio brak te izravno zabranjuje rastavu.

Prema Božjem planu brak nalazi svoju puninu u obitelji¹⁸, čiji je temelj i izvor, jer »stvorivši muža i ženu Bog je ustanovio ljudsku obitelj i providio je osnovnim ustrojstvom«¹⁹. Iz ove intimne i konstitutivne veze u braku i s ljubavlju koja ju definira, proizlazi identitet svake obitelji i poslanje da čuva i prenosi ljubav formirajući autentično zajedništvo, služenje životu i praticanje na izgradnji društva²⁰.

Kršćanska obitelj je, kako, na temelju Objave i Predaje, naučava *Katekizam katoličke Crkve* u br. 2205., zajedništvo osoba, znak i slika zajedništva Oca, Sina i Duha Svetoga (*communio Personarum*). Na ovu sigurnu bazu oslanja se ljudska obitelj, također u svim svojim nesigurnostima i nedosljednostima. Kršćanska obitelj je plod Očeve inicijative, otkupiteljske Kristove ljubavi i dar Duha Svetoga. Ona je manifestacija unutarnjeg života Presvetoga Trojstva, u njihovom neistraženom jedinstvu i različitostima. Bračna plodnost drži se slikom Božje plodnosti, ta ne govori se nizašto o »pro-creazione«. Dakle, obitelj nije tek ugovorena društvena nagodba u kojoj se satisficiraju potrebe pojedinaca nego je institucija koja proizlazi iz Božje volje; ona je škola u kojoj se počima učiti istina o trojedinom Bogu.

2.2. Kršćanska obitelj: »Ecclesia domestica«

Jedna od ekzezioloških i pastoralnih tema koje Drugi vatikanski sabor preferira, preuzimajući je iz tradicije, svakako je ekzezijalnost obitelji²¹. Izraz »ecclesia domestica« ili »kućna Crkva« potječe iz Pavlovih poslanica: »Pozdravite i Crkvu u njihovoj kući«, (Rim 16,4-5); »Pozdravljaju vas mnogo u Gospodinu Akvila i Priska zajedno s Crkvom u njihovu domu«, (1 Kor 16,19); »... i Crkvi u tvojoj kući«, (Flm 2). Analogna mjesta proizlaze iz drugih dijelova Novoga zavjeta (Dj 11,14; 16,15.31.34; 18,8; Tit 1,11; 2 Tim 1,16; 4,19) a također iz Dj 2,46 i 5,42. Ako kuća i obitelj sačinjavaju izvorni sklad na temelju kojega se osniva kršćanska zajednica, onda je i utjecaj lingvističke uporabe *oikos* (kuća, obitelj) puno širi, i postaje svojevrsni pokazatelj u promatranju obiteljske Crkve²².

¹⁸ Usp. Domatska konstitucija *Lumen gentium* (unaprijed: LG), u: *Drugi vatikanski koncil*, nav. dj., 11; IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, nav. dj., 12: »No, zakonitost potpunog darivanja sebe drugome sadrži moguću otvorenost potomstvu: tako je brak pozvan da se potpuno ostvari kao obitelj«; Isto, br. 10.: »Brak je jedinstveno zajedništvo osoba. Na osnovi toga zajedništva obitelj je pozvana postati zajednicom osoba«. Ovdje se očituje papin kršćanski antropološki personalizizam.

¹⁹ *Katekizam katoličke Crkve* (unaprijed: KKC), Glas Koncila, Zagreb, 1994., 2203.

²⁰ Usp. FC 11.

²¹ Usp. LG 11; GS 48-52.

²² Usp. L. M. PIGNATIELLO, *Comunicare la fede*. Saggi di teologia pastorale, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1996., 348-356; J. BALOBAN, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, nav. dj., 89-97.

Zahvaljujući Drugom vatikanskom saboru, danas se valorizira tema »ecclesia domestica« te recipročni odnos Crkva-obitelj. Obitelj se može nazvati »ecclesia domestica«, budući da je ona, na svoj način, »živa slika i povijesno ponazočenje samoga otajstva Crkve«²³, koje se na poseban način ostvaruje u obiteljskom zajedništvu utemeljenom na bračnom životu dvoje krštenika.

Izraz »ecclesia domestica«, kojega često rabi papa Ivan Pavao II., osobito je nazaočan u pobudnici *Familiaris consortio* (usp. 49.) te postaje poseban znak kojega papa vrednuje u odnosu prema braku i obitelji. Ne može se shvatiti Crkvu kao znak živoga saveza čovječanstva s Bogom a da se ne odnosi na stvaranje čovjeka kao muško i žensko, na zvanje ove bračne ljubavi, na očinstvo i majčinstvo.

Slijedeći nauku crkvenog učiteljstva, hrvatski biskupi u *Direktoriju za obiteljski pastoral* (usp. br. 3.) smatraju da obitelj – »kućna Crkva« – svoj identitet otkriva polazeći od Presvetoga Trojstva, jer »ženidbeno zajedništvo muža i žene, slika je zajedništva koje je u Bogu i u kojem se tri božanske Osobe ljube u intimi otajstva božanskoga života«.

Zasigurno, obitelj je prava participacija na crkvenosti, manifestacija autentične Crkve i pozvana je da bude kućna Crkva. Međutim, »ecclesia domestica« je, s različitih gledišta, nekompletna Crkva; naime ne iscrpljuje i ne ostvaruje u potpunosti misterij Crkve, i ne može se smatrati mjesnom Crkvom u tehničkom smislu, i ne posjeduje poslanje u potpunosti kao niti euharistiju u kojoj dobiva svoj najveći izraz.

2.3. Sakramentalnost obitelji – *locus theologicus*

Zasigurno, u kršćanskoj perspektivi, sva ljudska realnost na svijetu postaje na neki način *locus theologicus*, i dakle, u užem smislu, »sakrament«, znak spasenja²⁴. Eminentniji znak je Crkva; drugi znakovi su sve one forme konkretno prihvaćene od čovjeka u njegovoj zauzetosti u povijesti: rad, obitelj, politika itd.

Koje je osnovno značenje obitelji kao »sakramenta«? Već smo rekli da je obitelj sakrament Trojstva, zajedništvo ljubavi i života, i sakrament Crkve, participi-

²³ FC 49.

²⁴ Ovdje svakako treba spomenuti da je *Tridentinski sabor* (1545.-1563.), definirao brak kao jedan od sedam sakramenta (TRIDENTINSKI SABOR, Sessine XXIV, *Dottrina sul sacramento del matrimonio*, can. 1., u: CONCILIORUM OECUMENICORUM DECRETA (COD), (G. Alberigo i drugi, priredili) EDB, Bologna, 1991., 754. Sabor je potvrdio da je bračni ugovor, ostvaren među krštenima, stvarnost koju je Krist uzdigao na dostojanstvo sakramenta. Valja istaknuti da *Veronska sinoda* (1184.), kojom je presjedao sam papa Lucije III. po prvi put govori o braku kao sakramentu (usp. H. DENZINGER - P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja*. Definicija i izjava o vjeri i ćudoređu, UPT, Đakovo, 2002., 761). Tridentinski sabor govori o braku kao *ugovoru* (usp. TRIDENTINSKI SABOR, u COD, Sessine XXIV, can. 3., 754), na toj liniji je i sadašnji *Zakonik crkvenoga prava* (usp. kan. 1055§2), dok *Drugi vatikanski sabor* govori o *savezu* u smislu da je bračni savez slika i manifestacija Božje ljubavi s ljudima (usp. GS 48).

rajući na biću i ostvarenju Crkve. S obzirom na projekciju obitelji u društvo, ona manifestira sakramentalni razvoj svega onoga što je predviđeno u planu kojega je Bog ustanovio u stvaranju: poziv na zajedništvo, plodnost, poziv u zajednicu. Obitelj je, sudjelujući u životu i poslanju Crkve, u službi izgradnje Kraljevstva Božjega u povijesti.

Dakle, brak i obitelj postaju *locus theologicus* jer se u njima manifestira znakovita Božja ljubav prema čovjeku, u njihovu savezničkom odnosu. Stoga, saveznički odnos suprugâ u ljubavi, ima u sebi sposobnost biti objaviteljski znak savezničkog odnosa između Boga i ljudi, i brak ima sposobnost odražavati, preko bračnih odnosa, savez Božje ljubavi s ljudima. Upravo zbog ovoga brak postaje sakrament²⁵.

U poslanici Efežanima sv. Pavao govori o braku kao »velikom otajstvu« (usp. Ef 5,32). U istoj poslanici apostol Pavao (5,31), pozivajući se na knjigu Postanka (2,24), otkriva novi vid braka kao *velikog otajstva* na način da u govoru o braku smjera na bračnu svezu Krista i Crkve. Zadatak braka je održavati tu svezu koja ima svoje mjesto u srcu otajstva te poprima posebno kršćansko značenje. Sv. Pavao upozorava bračne partnere da se vole kao što je Krist ljubio Crkvu (usp. Ef 5,25-36). Sam Krist uzdiže instituciju braka na razinu sakramenta (usp. GS 49), a »Crkva priznaje da je brak kao sakrament savez bračnih drugova, »veliko otajstvo«, jer je u njemu izražena *bračna ljubav Kristova prema njegovoj Crkvi*«²⁶. Ovo je zasiguro novo predstavljanje vječne istine o braku i obitelji u svjetlu Novoga saveza. Stoga bračni partneri u Kristu, snagom Duha Svetoga, nalaze izvor i polazište svoje bračne ljubavi. Naime, sam Isus Krist oživljuje, trajno poziva i potiče kršćansku obitelj na svetost i dijalog s Bogom po sakramentalnom životu, prinosom života i molitvom.

2.4. Obiteljska etika

U društvu u kojemu obitelj sve više gubi središnje mjesto, obiteljska etika sve manje biva srž etike, odnosno postaje samo jedna njegova komponenta, doduše značajna. Zasiguro se zahtjeva da bude predstavljena novim govorom u novoj perspektivi, na liniji koja ne čini obitelj toliko tek »servis«, koliko mjesto pune autorealizacije čovjeka i žene.

Drugim riječima, valja govoriti o pozivu na zajedništvo (*communio personarum*) i ljubav kao osnovnom elementu teologije obitelji. Isto tako je nužno istica-ti vjernost, jedinstvo i nerazrješivost braka. Navedene komponente, u kontekstu pluralnog i sekulariziranog društva, gube na značaju ali su ipak trajni »zadatak i

²⁵ Usp. U. BAUMAN, *Unsere Liebe in Gottes Liebe festmachen*. Ehe als Sakrament, Theologisch-praktische Quartalschrift, 144 (1996), 5-13.

²⁶ IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, nav. dj., 19.

izazov«²⁷ svakoj osobi jer čovjek, htio ili ne, ne može pobjeći od izvora. U odnosu na to, plodnost braka²⁸, nije tek suhoparni bračni, ugovorom potpisani, ekvilibrij, nego prije svega, rast ljubavi unutar braka te njezina ljudska i kršćanska odgovornost i obveza prema djeci; otvorenost društvu na službu ljudske zajednice; spoznaja pripadnosti Crkvi kao zajednici koja širi ljubav. Naime, u obitelji se u punini žive četiri temeljna iskustva: majčinstvo-očinstvo, odnos djece prema roditeljima, bratstvo-prijateljstvo, bračni odnos. Možemo reći da je to misterij življene ljubavi na različite načine i na različitim razinama.

3. Obitelj ujedinjujuće središte pastoralnog djelovanja

Mnogi se pitaju zašto je obitelj tako značajna? Zašto Crkva insistira toliko na temi braka i obitelji? Motiv je jednostavan, iako ga svi ne uspijevaju dokučiti: o obitelji ovisi sudbina čovjeka, njegova sreća, sposobnost osmišljavanja njegove egzistencije. Sudbina čovječanstva usko je vezana uz obitelj²⁹. Svi oni koji na bilo koji način pokušavaju izjednačiti druge forme suživota s obitelji koja se temelji na braku unazađuju civilizaciju jednoga naroda. U pozadini takvih inicijativa krije se u stvari nakana relativizacije institucije braka i obitelji te kao kriterij želi se postaviti samo individualna prava, a rezultat toga bi bio raslojavanje društvenog sklopa. Obitelj u Hrvatskoj na veliko osjeća posljedice takve strategije te nije ni čudo što se nalazi u svojevrsnoj krizi³⁰.

Papa Ivan Pavao II. u homiliji na misi otvaranja *V. Sinode biskupa* o zadacima obitelji (26. rujna 1980.) izriječno tvrdi da pomoću kršćanske obitelji Crkva živi i ispunja poslanje koje joj je Krist povjerio. Također naučava da je obitelj temeljni *objekt* evangelizacije i ujedno prijeko potrebni i nezamjenjivi kreativni *subjekt*. Zato je urgentno sve poduzeti da obitelj postane ujedinjavajuće središte, aktivni objekt i subjekt cijelog pastoralnog djelovanja nadilazeći privremen i površan pri-

²⁷ *Isto*, 7.

²⁸ Usp. GS 50.

²⁹ Usp. FC 86.

³⁰ O tome da je obitelj u Hrvatskoj u krizi u ovom članku ne raspravljamo jer smatramo da su naši autori u svojim raspravama sasvim jasno naznačili obiteljsku zbilju, usp.: BALOBAN, *Hrvatska kršćanska obitelj na pragu XXI. stoljeća*, nav. dj., 51-73; P. ARAČIĆ, (uredio), *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive*. Zbornik, Đakovo 1995; S. BALOBAN (uredio), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Glas Koncila, Zagreb, 2001.; Na temelju istraživanja *Vjera i moral u Hrvatskoj*, o braku i obitelji, usp. J. BALOBAN – G. ČRPIĆ, *Relevantne vrednote za uspješan brak i željeni broj djece u Hrvatskoj*, »Bogoslovska smotra«, 68 (1998), 4, 619-640; P. ARAČIĆ – K. NIKODEM, *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu*, »Bogoslovska smotra«, 70 (2000), 2, 291-311; J. BALOBAN – G. ČRPIĆ, *Bitne vrednote za uspješan brak u Hrvatskoj*, »Bogoslovska smotra«, 70 (2000), 2, 313-341; J. BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004., 145-232; HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Direktorij za obiteljski pastoral Crkve u Hrvata*, KS, Zagreb, 2002., 34-38.

stup organskoj i sustavnoj pastoralnoj zauzetosti. Koji su dakle kriteriji za obiteljsko pastoralno djelovanje?

3.1. Kriteriji obiteljskog pastoralnog djelovanja

Ne voditi brigu o obiteljskom pastoralu, bilo na župskoj ili biskupijskoj razini, bio bi pastoralni »autozgoditak«. S druge strane formalan i površan pristup prema *prvoj i temeljnoj stanici* društva bio bi odraz pastoralne neodgovornosti i nesenzibilnosti prema braku i obitelji. Međutim, pastoralno djelovanje da bi bilo učinkovito, s obzirom na sakrament braka i obitelji, treba odgovoriti na neke temeljne kriterije, koji izvire iz same naravi spasenjskoga poslanja Crkve.

Prvi kriterij jest kriterij *crkvenosti*, koji uvijek polazi od Božjega spasenjskog plana objavljenoga u povijesti, i kojega Crkva vjerno slijedi i prenosi. Stoga, nije dovoljno da se govor o braku zaustavi na ekskluzivnim psihološkim percepcijama, svede na sociološka istraživanja ili propagira u okviru instrumentalizirane seksologije. Brak, kao naravna institucija, nužno se mora promatrati kroz integralnu teološku, evanđeosku prosudbu. S pastoralnog vida je neminovno naglašavati i u obiteljima pobuđivati eklezijalni osjećaj.

Drugi značajni kriterij jest *egzistencija*. Naime, pastoralna teologija nužno je vezana uz konkretna zbivanja, stoga ovaj kriterij vodi računa naročito o konkretnoj osobi, jer je »čovjek prvi i temeljni put Crkve«³¹. Nije dopustivo zaustaviti se na teoretskim interpretacijama bračnih i obiteljskih prava i obveza, niti samo razvijati ideje o potencijalnim obiteljima, nego je također nužno suočiti se s činjenicama i okolnostima u kojima egzistira današnji čovjek i obitelji te iz tih činjenica stvarati pastoralne planove i djelovanja.

Pastoral braka i obitelji se očito sastoji od formativnog i edukativnog crkvenog djelovanja, prema kriteriju *organskog*, usklađenog pastoralala. S tim je povezan kriterij *permanentnog obrazovanja*, koji nas upućuje na to da je brak cilj, ali ujedno i polazišna točka u životu i poslanju kršćanske obitelji. Obitelj mora biti pripremana ali i pastoralno trajno podržavana³², kako bi mogla evangelizirati nakon što je bila evangelizirana.

Stoga, u obiteljskom pastoralu značajno mjesto zauzima kriterij *postupnosti*. Bračni život je kadkad mučan i otežan svakovrsnim ne samo osobnim nego i društvenim teškoćama. U tom dinamičnom procesu parovi su pozvani, ne da se prepuste tjeskobi i strahu, nego potpomognuti i praćeni cijelom Crkvom, asketskim stilom nasljedujući Krista, ići neumorno naprijed i rasti u recipročnoj vjernosti i ljubavi. U tom kontekstu od velike je važnosti, kako kaže papa Ivan Pavao II.,

³¹ IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptor hominis*, KS, Zagreb, 1979., 14.

³² Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA, *La preparazione al matrimonio per la preparazione al sacramento e la sua celebrazione*, (13. svibnja 1996.), EV 15/808-908.

zakon postupnosti ili *postupni put*³³. Pod tim se podrazumjeva hod ili pak hodočašćenje u braku na putu svetosti. Cijeli taj zajednički proces jest *preobrazba* koja se aktualizira stupnjevito. Stupnjevitost je svojevrсна posrednička pedagogija između istine i povijesnosti koju svatko, a i svaki bračni par u sebi nosi. Na području bračnog morala postoji hijerarhija vrednota koje treba progresivno i stupnjevito usvojiti i integrirati.

3.2. *Ljubav i zajedništvo su temelj obitelji*

Ako malo dublje uronimo u misterij brak-obitelj onda se brzo uoči da to nisu tek aspekti ili životni sektori nego bitne dimenzije bez kojih se ne može shvatiti čovjekov identitet i relacije. Papa Ivan Pavao II. smatra da upravo brak i obitelj trebaju zauzeti središnje mjesto u novoj evangelizaciji i postati unutarnja *dimenzija* pastoralne formacije³⁴. Međutim, živimo u vremenu kad tradicionalna³⁵ obitelj gubi svoje značenje, odnosno širi se mentalitet koji više ne prepoznaje u braku korijene obitelji, niti u obitelji vidi temeljnu stanicu društva.

U sakramentu braka supružnici primaju istinsku i vlastitu karizmu, tj. udjeljena milost ih čini protagonistima, *subjektom* u životu Crkve te su odgovorni za njezinu izgradnju³⁶. Pastoral se posebno usredotočuje na obitelj jer ona je privilegirano mjesto u odgoju i prenošenju vjere u odnosu na sve članove a osobito na djecu. Obitelj svojom posebnosću ima presudan odgojni utjecaj kako na religioznom tako i na čisto ljudskom planu.

Polazište u razmišljanju o ulozi i poslanju obitelji sastoji se u činjenici da je obitelj zajednica osoba zasnovana na ljubavi³⁷, i njezina primarna obveza je vjerno živjeti zbilju zajedništva kako bi mogla razvijati autentičnu zajednicu osoba i poticati zadaću služenja životu. Takvo bračno zajedništvo je dubinski ukorijenjeno u reciprocitetu i u komplementarnosti koje muž i žena otkrivaju u vlastitim osobama; plod tog zajedništva je cjelovitost njihova životnog plana koji se izražava u funkciji personalizacije i socijalizacije.

³³ Usp. FC 9.33.34.

³⁴ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Za formaciju budućih svećenika o problemima vezanim uz ženidbu i obitelj*, KS, Zagreb 2003., 1.16.

³⁵ Usp. S. BELARDINELLI, *Famiglia tradizionale*, u PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA FAMIGLIA (priorio), *Lexicon*. Termini ambigui e discussi su famiglia, vita e questioni etiche, EDB, Bologna, 2003., 405-410.

³⁶ FC 17: »U naumu Boga Stvoritelja i Otkupitelja obitelj otkriva ne samo svoj 'identitet', ono što ona 'jest', već i svoje 'poslanje', što ona može i mora 'činiti'. Zadaće koje je obitelj od Boga pozvana ispuniti u povijesti, proistječu iz samoga njenoga izvora i vrelo su njenog dinamičnog i egzistencijalnog razvitka. Svaka obitelj otkriva i u sebi pronalazi taj neodložan poziv, koji istodobno određuje njeno dostojanstvo i njenu odgovornost: obitelji, 'postani' ono što 'jesi'!«.

³⁷ Usp. A. SCOLA, *Uomo-donna. Il »caso serio« dell'amore*, Marietti 1822, Genova-Milano, 2002.

Bez ljubavi obitelj ne može živjeti, rasti i usavršavati se kao zajednica osoba. Ljubav je *unutarnje načelo*³⁸, trajna snaga i konačni cilj kojega obitelj svakodnevno treba potvrđivati kako bi živjela stvarnost zajedništva. Kao *kućna Crkva*, obitelj participira i na crkvenom zajedništvu. Izvor na kojem se napaja bračno zajedništvo i obitelj jest dar Duha Svetoga. Zajedništvo kojega Duh daruje prima *naravnu strukturu* odnosa muž-žena unutar misterija ljubavi Krist-Crkva. Takvo zajedništvo postaje znak saveza ljubavi između Boga i čovječanstva, između Krista i Crkve.

Životni iskazi zajedništva su uvažavanje i prihvaćanje drugoga, dijalog, opraštanje i zajednički rast. Temelj ljubavi, princip i snaga zajedništva su *pravednost* i *poštovanje* prema kriteriju ljubavi.

3.3. Nerazdruživost i nerazrješivost bračnog zajedništva

Sam Bog je začetnik braka koji je opskrbljen mnogovrsnim dobrima i ciljevima, i u braku se muž i žena međusobno daruju u potpunoj ljubavi i, na temelju bračnog saveza, zasnivaju među sobom zajedništvo cijeloga života ne samo zbog svojega jedinstva, nego i zbog nerazrješivosti, kao što piše pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*: »To intimno sjedinjenje kao uzajamno darivanje dviju osoba a i dobro djece zahtijevaju punu vjernost bračnih drugova i njihovo nerazdruživo jedinstvo«³⁹.

Svaki brak koji je valjano sklopljen, također i među nevjernicima, bilo po naravnom pravu ili po pozitivnom Božjem zakonu, ima unutarnju nerazrješivost⁴⁰ (usp. Mt 19,1-8), na način da ne može nikada biti razriješen konsenzusom dotičnih partnera⁴¹, niti ijednim drugim ljudskim autoritetom. To vrijedi i onda kad ženidbeni ugovor nije uzdignut na dostojanstvo sakramenta⁴².

U današnjim okolnostima kad se brakovi sve više razvrgavaju i »kad se vrijednost nerazrješivosti ženidbe sve više niječe«⁴³, valja naglasiti da nerazrješivost

³⁸ Usp. FC 18.

³⁹ GS 48; Usp. FC 19-20.

⁴⁰ Usp. PIO XI., enciklika *Casti connubii*, u H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjervanja*, nav. dj., 3710; E. SCHILLEBEECKX, *Il matrimonio*. Realtà terrena e mistero di salvezza, Edizione Paoline, Cinisello Balsamo, 1993., 153-180.

⁴¹ Usp. GS 48; *Zakonik kanonskoga prava*, nav. dj., can. 1056.

⁴² Papa Pio IX. je stavio među zablude o kršćanskoj ženidbi mogućnost razvoda braka građanskim autoritetom: PIO IX., *Syllabus*, u: H. DENZINGER – P. HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjervanja*, nav. dj., 2967: »Po naravnom pravu ženidbena veza nije nerazrješiva, pa se u različitim slučajevima razvod, u pravom smislu, može provesti građanskim autoritetom«.

⁴³ IVAN PAVAO II., Apostolska postsinodalna pobudnica *Ecclesia in Europa*, KS, Zagreb, 2003., 90. Budući da držim br. 90. značajnim, donosim ga u cjelini: »Crkva u Europi, na svim razinama, mora vjerno iznova proglašavati istinu o braku i obitelji. To je potreba koju ona u sebi gorljivo

braka ima svoje korijene i ujedno je znak Božje ljubavi prema čovjeku i Kristove ljubavi prema Crkvi. Jedinostvo je svojstvo koje određuje unutrašnje značenje i vrijednost braka, a nerazrješivost nije dobro kojega Crkva može odrediti prema vlastitom nahodjenju, nego je milosni dar kojega prima od Boga, i kojega mora čuvati i navješćati. S druge pak strane, osobama koje dožive »brodolom« braka, Crkva se ne osjeća iznijeti distancirani sud, nego radije *unosí svjetlo Božje riječi* u njihov život jer ni takvi nisu isključeni iz crkvene zajednice. Stoga, pastoralni djelatnici trebaju u svoje pastoralne programe i poticaje utkati istinu o svetosti i nerazrješivosti braka te promicati organski obiteljski pastoral.

4. Obiteljsko sudjelovanje u razvoju društva

Obitelj, na temelju vlastite naravi, pozvana je sudjelovati također u životu društva i doprinositi njegovoj cjelovitoj izgradnji.

Poslanje Crkve se sastoji između ostaloga u tome da riječ Božju učini nazočnom i učinkovitom u svijetu sa zadatkom da promovira dostojanstvo ljudske osobe na kulturološkoj i društveno-političkoj razini, jer »obitelj ima organske i životne veze s društvom«⁴⁴. Obitelj kao prva i nezamjenjiva *škola društvenosti* treba se otvoriti društvu i sudjelovati u njegovu razvoju, isto tako društvo mora poštovati, njegovati i promicati prava i naravna svojstva obitelji. Obiteljska zauzetost u društvu se prije svega izražava kroz odgoj za pravednost, zajedništvo i društvenu odgovornost.

Na nijednom drugom mjestu kao u obitelji ne može se iskusiti i razumjeti društvena čovjekova bit. U obitelji je sve zajedničko, ali ne na temelju zakonskih odredbi nego na ljubavi. U obitelji je svatko prihvaćen, ne po onome što radi nego po onome što jest, a to je ljudska osoba. Obitelj odgaja za solidarnost i za društveni osjećaj s lakoćom i spontanošću, preko života koji je bitno označen zajedništvom.

osjeća jer zna da je ta zadaća vezana uz poslanje naviješćanja evanđelja koje joj je povjerio njezin Zaručnik i Gospodin, a koja se danas snažno nameće. Mnogi kulturalni, društveni i politički čimbenici urotili su se da izazovu sve očitiju krizu obitelji. Oni u različitoj mjeri ugrožavaju istinu i dostojanstvo osobe i dovode u pitanje samu ideju obitelji, često iskrivljujući predodžbu o njoj. Vrijednost nerazrješivosti ženidbe sve se više niječe; upućuju se zahtjevi za zakonskim priznavanjem činjeničnih zajednica, izjednačavajući ih pritom s legitimnim bračnim zajednicama; postoje pokušaji prihvatanja definicije parova u kojima se razlika u spolovima ne smatra bitnom. U takvim se okolnostima od Crkve traži da *naviješta novom snagom ono što evanđelje uči o braku i obitelji*, da bi se shvatilo njihovo značenje i vrijednost u Božjem naumu spasenja. Posebno je nužno ponovno potvrditi da su te ustanove u skladu s Božjom voljom. Potrebno je iznova otkriti istinu o obitelji kao intimnoj zajednici života i ljubavi, otvorenoj rađanju novih osoba, te njezina dostojanstva 'domaće Crkve' i njezina sudjelovanja u poslanju Crkve i životu društva«.

⁴⁴ FC 42.

S ovog gledišta obitelj uključuje i dređene opasnosti, riskira da blokira solidarnost, tako da se usmjerava samo na obiteljski krug, isključujući široku viziju društvene odgovornosti. Može i nehotice odgajati za uski obiteljski egoizam, tj. stvarati asocijalne osobe koje nisu kadre društveno se zauzeti, a takvih zasigurno ima i u našem društvu.

4.1. Obitelj pred izazovima društva

Suvremeno društvo, tzv. socijalno društvo, kontinuirano ide za tim da potisne obitelj tj. obitelj kao takva gubi društveni status i vlastito dostojanstvo. Stječe se dojam da društvo ne vodi izričitu brigu o obiteljskim problemima nego obitelj postaje problem društvu. Poukašaj ozakonjenja rada nedjeljom kao posljedicu za učinak ima razbijanje obiteljskog zajedništva i kršćanskog poimanja obitelji, što vodi u privatizaciju obitelji i individualizaciju⁴⁵ koja trga obitelj iz društvenog života te od nje stvara izoliranu i zatvorenu obiteljsku zajednicu. Naglasak se stavlja na pojedinca riskirajući da ga se svede na broj ili na bezličnu masu kojom je lako, kulturološki i politički, manipulirati radi prizemnih, ponajčešće ekonomskih interesa. Zapravo, sama kultura postaje sve više dekristijanizirana i uvjetovana humanizmom gdje laicizam, individualizam, hedonizam, se isprepleću i integriraju u zajedničku borbu protiv realizacije kršćanske obitelji.

Prema tome, kršćanska obitelj, a s tim i Crkva, u zadnje vrijeme se nalazi pred zahuktalim izazovom sekularizacije i isticanja iskrivljenih kršćanskih načela:

- na poseban način se može istaknuti manipulacija ljudskim dostojanstvom negirajući vjernost i nerazrješivost braka kao vrednote a s druge strane jaka tenzija erotiziranja i pornografiranja svega što ponižava inicijalni smisao dobrote i ljepote ljudskih stvorenja; takvim metodama se dostojanstvo života, kojemu je obitelj izvor, najbrutalnije niječe pojačanim zagovorom *prava* na pobačaj, potenciranjem umjetne oplodnje i eutanazije. Takvim pristupom se nastoji stvoriti opći osjećaj malodušja a to ima kao posljedicu ugrožavanje života, braka i obitelji a i dovodi u pitanje njezin društveni i nacionalni status;

- pojačana je tenzija komercijalizacije svega, također braka, gdje vrijedi jedino pravilo u takvim slučajevima kupovati sve što je ponuđeno, a obitelj često postaje rastrgana između mogućnosti i želja; isto tako je očito pomanjkanje ljubavi u traženju objektivnoga dobra, prebacujući kriterije etičkih vrijednosti samo na utilitarističko-kulturološke, štoviše tehničke naravi ili pak na pretjerani subjektivizam; bračna vjernost, vlastita vrijednost braka, rijetko je promovirana u medijima.

Društvena odgovornost obitelji zahtijeva između ostaloga da se suprotstavi konzumizmu našega društva, koje sve više formira materijalističku koncepciju

⁴⁵ Usp. J. BALOBAN – G. ČRPIĆ, *Relativne vrednote za uspješan brak ...*, nav. dj., 639: »I hrvatsko istraživanje je pokazalo da se i u Hrvatskoj osjetno zamjećuju tragovi individualizacije«.

života i koja više doživljava ljudsku osobu kao potrošača ne vodeći brigu o njegovim osnovnim vjerskim, kulturološkim, i moralno-etičkim vrijednostima. U društvu kao što je naše, otkriva se ograničenost gospodarskih izvora i visok postotak nezaposlenosti a poradi učestale korupcije mnoštvo obitelji živi na rubu dostojanstva⁴⁶ te se uočava bojazan pred sklapanjem braka. U tom smislu konzumizam je etička diskvalifikacija. Biti obitelj u Crkvi znači nositi i dijeliti probleme svih obitelji, živjeti solidarnost.

4.2. Društvena perspektiva

Obitelj je mjesto susreta Crkve i svijeta. S druge strane ona nije kulturološka činjenica koja se mijenja poput modnih »hitova«, nego je stvarnost koja je upisana u čovjekovo srce i nalazi se u svim društvima i vremenima, to je stvarnost koju treba poštovati i podupirati. Jednostavno, obitelj utemeljuje društvo i u njoj se događa prva humanizacija i uči zakon ljubavi.

Istina, Crkva u Hrvatskoj stavlja naglasak na obitelj kao temeljni društveni subjekt te ju načelno smatra *subjektom* i *objektom* pastorala, no čini se da u svojem tradicionalnom tipu pastoralnog djelovanja najčešće se uočuje nedovoljno posvećivanje brige obitelji.

Obitelj ne samo da je pozvana u društvu svjedočiti evandeoske kreposti, promicati opće dobro, pravednost, žrtvu nego je pozvana štiti čovjeka i njegov osobni identitet koji je ugrožen manipulacijom života⁴⁷; treba poticati integralni rast osobe, kako u kulturološkim tako i u političkim sredinama; treba iznositi autentičan i odgovoran stav prema braku i spolnosti; integralno odgajati djecu od samoga rođenja; obitelj obnaša svoj društveni status promovirajući dostojanstvo rada, štoviše pravo na rad dostojan čovjeka a i dužnost da ga vrši pošteno.

Jedno od privilegiranih društveno-kulturoloških područja svakako jest škola za koju je osjetljivost naših kršćanskih zajednica slaba. Ona ne smije biti svedena na državni monopol i birokratizaciju ili pak na ideološke i kulturološke grupe koje djeluju u društvu kako bi osvojile prevlast, što je suprotno demokraciji. Škola pripada obiteljima i one imaju pravo i dužnost surađivati, jer odgoj je »jedno od velikih polja djelovanja na crti spasiteljskog misijskog poslanja Crkve, a to se posebno događa u školi«⁴⁸.

⁴⁶ Kardinal Bozanić upozorava na korupciju i u našem društvu, vidi u: *Božićna poruka zagrebačkoga nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića*, Glas Koncila, Božić 2004., 2. 4; U Hrvatskoj je, na temelju istraživanja, 29,2% siromašnih, vidi u: *Hrvatskoj prijeto dugoročno siromaštvo*, Glas Koncila, 23. siječnja 2005., 10.

⁴⁷ Usp. S. BALOBAN – G. ČRPIĆ, *Pobačaj i mentalitet u društvu*, »Bogoslovska smotra«, 68 (1998), 4, 641-654.

⁴⁸ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA/NACIONALNI KATEHETSKI URED, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*. Plan i program, NKU/HBK-HILP, Zagreb-Zadar, 2000., 100.

Dva se područja izdvajaju koja zavrijeđuju odgovorniji pristup i dublju analizu a koji povezuju crkvenu i društvenu dimenziju: s jedne strane je odnos obitelji i sadržaj sredstava društvenog priopćavanja koje utječu na kvalitetu obiteljskoga života te ujedno i tehničke inovacije (internet, mobitel ...) koje unose nered ukoliko postanu cilj a ne sredstvo djelovanja. S druge pak strane je demografska slika⁴⁹ na temelju koje Hrvatskoj prijete izumiraje ukoliko nastavi dosadašnjim odnosom prema braku i obitelji.

4.3. Pastoralne perspektive

Kršćanska obitelj je kolijevka ljubavi i života, primarno mjesto očovječenja osobe i društva. Stoga je nužno da u strateškom pastoralnom planiranju obitelj, odnosno obiteljske udruge zauzimaju središnje mjesto. Na takav način bi se intenzivno stvarala kultura solidarnosti i štoviše znak crkvenog zajedništva. Zajednički je, naime, lakše suočiti se sa svakodnevnim osobnim, društvenim i pastoralnim poteškoćama u kojima je sadržana solidarnost.

Obiteljska udruživanja su neminovna najprije na župskim, zatim međužupskim te biskupijskim razinama⁵⁰. U te župske obiteljske udruge bi trebalo uključivati mlade a posebno zaručnike koji mogu dobiti realnu životnu potporu i na takav način bi se stvarao mentalitet i ozračje obiteljskog zajedništva.

Mnoga su područja na kojima je kršćanska obitelj, usmjerena bilo na unutar-crkvenu bilo na društvenu stvarnost, pozvana aktivno sudjelovati: to bi značilo da je pozvana sakramentalnu, karitativnu i liturgijsku dimenziju protakati kroz crkvenu i društvenu stvarnost, tj. iskustvo vjere ugrađivati od škole do posla, preko sporta i slobodnog vremena, sanitarnih službi i volontarizma, od sredstava društvenog priopćavanja, ekonomije pa do politike.

Pastoralno djelovanje se ne odnosi tek na obiteljski pastoral nego nužno mora razvijati pastoral *za* i *s* obitelji. Moramo biti autokritični i konstatirati da naš pastoral pokušava ali još uvijek nedovoljno razvija tu sržnu pastoralnu komponentu. Ukoliko se ova bazična struktura ne aktualizira onda smo u opasnosti da naše pastoralno djelovanje s vremenom postane apstraktno.

Danas je jaka tendencija da se obnovi društvena dimenzija počevši od obitelji jer ona je prva i nezamjenjiva škola društvenosti i put crkvenog djelovanja.

⁴⁹ A. AKRAP, *Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive*, u: S. BALOBAN (uredio), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, nav. dj., 53-108; O demografskom stanju na europskoj, a i široj, razini, na temelju podataka iz *Ujedinjenih naroda*, vidi u: P. J. BUCHANAN, *Smrt zapada*, Kaptol, Zagreb, 2003., 21-59.

⁵⁰ Usp. P. ARAČIĆ, *Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće*, u: S. BALOBAN (uredio), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, nav. dj., 125-129.

Zaključak

U pogledu nove evangelizacije, postavljene kao odgovor na fenomen sekularizacije društva, *čovjek, brak i obitelj* smatraju se žarištima oko kojih se okreće društvena i crkvena stvarnost. U kristološkom horizontu, unutar kojega je zamišljena evangelizacija, potaknuti smo na promatranje braka i obitelji kao »put Crkve«.

U kontekstu promjenjivosti društvene slike i degradiranja vjerskih istina i vrednota, Crkva u svojem pastoralnom djelovanju, unatoč krizi obitelji i braka, postavlja brak i obitelj u središte svog zanimanja. Stoga, nije dovoljno brak promatrati samo sa sociološkog aspekta i svoditi ga na antropocentrizam, nego je od presudnog značaja iznositi teologiju braka i obitelji. Prema tome, u središte pastoralnog djelovanja nužno je staviti antropološki i teološki utemeljenu viziju braka i obitelji. Obitelj mora postati stvarni subjekt i objekt pastoralna, s tim da su brak i obitelj bitno prožeti sakramentalnom i ministerijalnom dimenzijom te oznakom poslanja kao spona između crkvenog bića i kršćanske obitelji.

Summary

THE FAMILY: THE SUBJECT AND OBJECT OF PASTORAL WORK

The author of this article treats marriage and the family as an object and subject of pastoral action, as well as a fundamental social dimension. Having taken into consideration the fact that pastoral theology is a science that contends with social and cultural realities, the author firstly looks at marriage and the family from an anthropological and sociological aspect, including the theological vision emphasised by its sacramental and ecclesiastical dimension. He talks of the family as the unifying basis of pastoral action and presents criteria for pastoral action directed towards the family. The author emphasises love and community as the basis of marriage and the family, with indissolubility as their fundamental characteristic. The final part of the article examines marriage and family in the context of social realities exposing the social and pastoral perspective of marriage and family.

The author, using a combined theological, critical and empirical method, comes to the conclusion that marriage and family are being degraded in value in the context of a pluralistic society and consumerist mentality. He considers it insufficient to express only the sociological dimension of marriage. Instead, it is necessary in pastoral work to clearly state its theological dimensions.

Key words: marriage, matrimony, marriage as an institution, family, pastoral work of the family, community, object-subject, pastoral work, society.